

Putovanje fregate „Novara“ oko svijeta

Austrijska fregata »Novara« je u razdoblju od aprila 1857. do septembra 1859. godine izvršila opsežnu pomorsku ekspediciju. Rezultati naučnih istraživanja i sve dogodovštine i prilike na brodu opisali su učenjaci koji su sudjelovali u toj ekspediciji i objavili u tri opsežna sveska na njemačkom i talijanskom jeziku. Pa, ipak, ovo putovanje je palo u zaborav i našoj široj javnosti gotovo je nepoznat taj dug i naporan put austrijskog ratnog broda iako su većina mornara bili Dalmatinci. Koga više interesira naučni karakter ovog putovanja može se poslužiti talijanskom verzijom knjige *Viaggio intorno al globo della fregata austriaca »Novara« negli anni 1857, 1858, 1859, Vienna 1826*, koja se može naći u svim našim većim bibliotekama. Da ne bi ova ekspedicija bila i nadalje anonimna, želim rezimirati njen tok i iznijeti pojedinosti, interesantne pomorcima i čitaocima u Dalmaciji.

Nagli razvoj industrije sredinom XIX stoljeća u austrijskim zemljama zahtijevao je pronalaženje pogodnog terena za plasiranje viškova industrijske robe. Naravno, Evropa to nije mogla pružiti pa su izlaz tražili u dalekim zemljama i kontinentima. U tu svrhu Monarhija je slala povremene ekspedicije pod krinkom naučnog istraživanja nepoznatih otoka i mora. Jedna od takvih stručnih ekspedicija je započeta u prvoj polovini 1857. godine »u svrhu pružanja mogućnosti oficirima i kadetima da steknu praktično znanje o navigaciji«. Naime, 30. aprila je iz Trsta isplavila austrijska fregata »Novara« ispraćena topovskim salvama u znak sretnog putovanja. U isto vrijeme krenula je na kraći put i austrijska korveta »Carolina«.

Fregata »Novara« je bio ratni brod od 1800 Brt. Konstruirana je bila za 44 topa, ali je bila naoružana samo sa trideset. Dužina njene palube iznosila je 150, a širina 45 stopa. Gaz joj je bio oko devetnaest stopa, a isto toliko je bila visoka iznad morske površine, naravno, u normalnim okolnostima. Visina jarbola je iznosila 178 stopa, dok je posada brojila 351 mornara (»Osservatore Dalmato« br. 72 od 6. maja 1857. god.). Izgleda da je ova ekspedicija ipak imala više naučni nego li trgovačko-politički karakter. To zaključujemo iz podataka koji pokazuju da je uz vojnu posadu na brodu bila grupa učenjaka koju je predvodio pukovnik Bernard Valersdorf. Tu grupu su sačinjavali četiri liječnika, tri doktora nauka (etnolog, geolog i zoolog) te botaničar, lovac i slikar. Kao što smo već napomenuli posadu su sačinjavali uglavnom naši ljudi, a bilo je nešto Talijana, Čeha i Austrijanaca. Oficira i kadeta je bilo samo 23, među njima Zadraniin Andrea Borelli, a komandant broda je bio potpukovnik barun Fridrich Pock.

Putovanje fregate trajalo je s prekidima gotovo dvije i po godine. Za to vrijeme ona je isključivo koristila jedra i vjetar, a parni stroj joj je služio u krajnjoj nuždi. U vožnji brod je proveo 550 dana i za to vrijeme prevalio 47.260 morskih milja (A. Vidacovich, *Dettaglio del viaggio dell' I. R. fregata austriaca »Novara«*, Naučna biblioteka u Zadru, rukopis 667). Na svom putu ona je posjetila Gibraltar, Rio de Janeiro, Madras, Singapur, Bataviju, Hongkong,

Valpairasso i mnoge druge luke i manje poznate otoke. Najduža etapa na otvorenom moru bila je od Valpairassa do Gibraltara u dužini od oko 9000 milja i 83 dana neprestane plovidbe, dok je najkraća bila ona od San Paola — otoka do otočića Amsterdam uz brazilsku obalu, a tih 60 morskih milja pređeno je za nepun dan vožnje.

Putovanje je bilo veoma naporno. To pokazuje i činjenica da je za dvije godine putovanja s broda dezertiralo jedanaest mornara, dok je za isto vrijeme osam mornara umrlo. Mornar Ante Magaš iz Novigrada je umro još u Trstu 20. aprila 1857. i on nije ubrojen u osam smrtnih slučajeva. Među dezerterima je bilo pet Dalmatinaca. U Rio de Janeiru je ostao Ante Bradišić, u Bataviji Ferdo Aralica iz Zlarina, u Šangaju Ante Ferlanja sa Dugog Otoka, Andrija Bajanović i Ante Petrošić s Visa. Oni su tako postali prvim našim emigrantima u dalekim zemljama Južne Amerike i Dalekog Istoka. Smrti mornara i dezerterstvu nije jedini uzrok napor nego slaba ishrana i loš postupak starijeh. Ako tome dodamo loše prilike kod kuće, onda je razumljiv postupak nekolicine mornara i pravo je čudo kako to nije učinio veći dio posade. Spomenuta edicija ne govori o uzrocima smrti i dezerterstva posade »Novare« jer to nije išlo u prilog Austriji.

Neki otoci, koje je fregata na svom putu posjetila, bili su nenastanjeni ili nastanjeni samo divljacima. Mijesti o njenom putovanju su u Dalmaciju stizale vrlo sporo, preko Beča. Novine su javljale razne pojedinosti s putovanja, najčešće nevažne, dok iz poznatih nam razloga nisu izvještavali o nastalim promjenama u broju posade i slično. Tako šture informacije nisu mogle pružiti pravu sliku prilika na ovom dugotrajnom putovanju. Treba napomenuti da je dr Scherzer kao stručnjak za etnografiju, antropologiju, nacionalnu ekonomiju i trgovinu u Valpairassu napustio brod i u naučne i trgovačke svrhe proputovao veliki dio Južne Amerike i već u Gibraltaru stigao »Novaru«.

Njen dolazak u vode Jadrana uslijedio je upravo poslije završetka rata između Austrije i francusko-piemontske Alijanse. Od Messine do Dubrovnika teglio je jedan manji austrijski parobrod jer je doživjela izvjesne kvarove, a od Gruža do Trsta pratila je čitava flotila austrijskih ratnih brodova u znak slavlja. Ulazak u tršćansku luku 23. augusta 1859. god. pozdravljen je paljbom s tvrđavskih topova jer se smatralo da je ona izvršila svoju naučno-istraživačku zadaću.

Za Dalmaciju je ova ekspedicija bila važna i stoga što je, poslije dolaska »Novare« kući, nadvojvoda Maksimilijan zakupio otok Lokrum nedaleko Dubrovnika u namjeri da se ovdje izvrše eksperimenti s egzotičnim biljkama koje je ekspedicija na svom putovanju sakupila. Smatralo se tada da bi uspješno obavljani eksperimenti bili od velike koristi za Dalmaciju, naročito njene otoke, gdje bi se te biljke mogle uzgajati. Međutim, nepoznati su nam rezultati tih eksperimenata.

Tako je završila jedna od pomorskih ekspedicija koje je poduzimala Austrija, a nekoliko godina kasnije uputit će se na slično putovanje i fregata »Donau«.